

למעשה

הרב עובדיה דהן שליט"א

יו"ר המועצה הדתית אשדוד ורב בית הכנסת הניכי הישיבות – "בית יוסף" קרית פוניבו

למה שר המשקים נקרא ארוך

וידבר שר המשקים את פרעה לאמר את חטאי אני מזכיר היום: פרעה קצף על עבדיו ויתן אתי במשמר בית שר הטבחים אתי ואת שר האפים: ונחלמה חלום בלילה אחד אני והוא איש כפתרון חלמו חלמונו: ושם אתנו נער עברי עבד לשר הטבחים ונספר לו ויפתור לנו את חלומותינו איש כחלמונו פתר' (בראשית מא ט- יב) וכתב רש"י, נער עברי עבד. ארורים הרשעים, שאין טובתם שלמה, מזכירו בלשון בזיון: נער. שוטה, ואין ראוי לגדולה: עברי. אפילו לשוננו אינו מכיר: עבד. וכתוב בנימוסי מצרים, שאין עבד מולך ולא לובש בגדי שרים.

וצ"ב למה זה מוגדר 'שאין טובתם שלימה' הרי יוסף ביקשו שיצא לחירות, ולא ביקש שימלוך, וא"כ צריך לומר 'צר עין' אבל טובתו היתה שלימה עכ"פ כלפי מה שיוסף ביקש.

אלא הביאור בזה שיוסף ביקש ממנו שני דברים א. שיצא מהעבדות שאמר לו שנמכרתי לעבד בלי סיבה (לעיל מ טו) 'כי גנב גנבתי מארץ העברים' ב. שיצא מהכלא (שם) 'וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אתי בבור'.

ואליו שר המשקים רצה רק שישתחרר מהכלא, אך לא רצה שיצא מהעבדות, ולכן אמר שהוא עבד ולא ימלוך, וממילא רק יוציא אותו מהכלא, ויחזור לאדונו כי הוא לא מלך, וזה ארורים הרשעים שאין טובתם שלימה

מאמר מרכזי הרב פנחס זרביב

מה המיוחד בתוכחה של אתונו של בלעם

זיתן את קלו בבכי, ולא יכלו אחיו לענות אתו (בראשית מו, ב ג), אבא כהן ברדלא אמר, אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה, בלעם חכם של העובדי כוכבים לא יכול לעמד בתוכחה של אתונו, הדא הוא דכתיב (במדבר כב, ל): ההסכן הסכנתי לעשות לך כה ויאמר לא. יוסף קטנן של שבטים היה ולא היו יכולים לעמד בתוכחתו, הדא הוא דכתיב: ולא יכלו אחיו לענות אתו כי נבהלו מפניו, לכשיבוא הקדוש ברוך הוא ויוכיח כל אחד ואחד לפי מה שהוא, שנאמר (תהלים נ, כא): אוכיחך ואערכה לעיניך, על אחת כמה וכמה. (בר"ר צג, יא) צריך לראות את הקוטביות שבדבר שבלעם החכם שבאומות העולם לא יכול לעמוד בפני תוכחה של אתונו שהיא בהמה וכן יוסף קטנן של שבטים לא יכלו אחיו לעמוד בתוכחתו. צ"ב למה האריך ואמר ויוכיח את כל אחד ואחד לפי מה שהוא הרי יכל לקצר ולומר שיוכיח כל אחד.

לכל אחד יש תירוץ וה' יוכיח לו מומעשיו שסובר שתירוץ אלו אינם תירוץ

אלא על כל שאלות אלו משיב בעל בית הלוי בהקדימו שהדרך הטובה ביותר להביא את האדם להודות על האמת ולחזור בתשובה היא כשמתארים בפניו כיצד נראים מעשים אלו כאשר מישוהו אחר עושה אותם או ללא כל נגיעות ישפוט את עושה המעשים בכל חומר הדין כשיווכח שבעצם גם הוא עושה את אותו עוול יסתתמו טענותיו לא כן אם נטיח באדם ביקורת ישירה אוי בגלל נגיעותיו האישיות יחפש לעצמו הגנה בכל דרך להצדיק את מלשיו הנלווים

דוגמא לצורה זו של תוכחה אנו מוצאים במשל כבשת הרש שהיה בפי נתן הנביא אל דוד המלך שמואל ב יג כאשר בא נתן הנביא להוכיח את דוד על לקיחת אשת אוריה החתני לא אמר לו מיד את אשמתו אלא סיפר לו תחילה על שני אנשים שהיו בעיר אחת האחד עשיר והשני עני לעשיר היה הרבה צאן ובקר ולרש אין כל כי אם כבשה אחת קטנה כאשר בא יום אחד אורח לאיש העשיר רצה להכין עבורו ארוחה דשנה במקום לשחוט כבשה או עגל משלו הלך ושחט את כבשת הרש ויאמר דוד חי' כי בן מוות האיש העושה זאת וכו' אמר לו נתן אתה האיש מיד אמר דוד חטאתי לה"

המושך בעמוד הבא

חדש ניתן לשמוע את שיעורי הרב פנחס זרביב שליט"א בקול הלשון 0722741111

המשך מעמוד קודם

בדרך זו הוכיח גם יוסף את אחיו בדרישתו להביא את בנימין ובבדותו את עלילת הגביע על מנת להפרידו מאביו גרם להם לדור בהתרגשות על האסון שיקרה את אביהם יהודה אשר יקי למכור את יוסף ניגש אליו ואומר לו ועתה כבואי אל עבדיך אבי והנער איננו אתנו ונפשו קשורה בנפשו והיה כראותו כי אין הנער ומת וגו' כאשר שומע יוסף דברים אלו יוצאים מפי אחיו פתח ואמר אני יוסף העוד אבי חי הנה בעצמכם דיברתם זה עתה בדאגה גדולה על העוול שאני עושה עם אביכם בלקיחת בנימין האשמתם אותי כי אני גורם לו בזה צער וייסורי נפש עד מוות מדוע אפוא לא חששתם אתם לצער האב לפני כ"ב שנה כאשר מטרידם אותי מצרימה.!!

עמון ומואב יאמרו שלא קידמו את ישראל בלחם ובמים כי היו עניים וה' הוכיח להם ממה ששכרו את בלעם

לא יבא עמוני ומואבי בקהל ד' וגו' על דבר אשר לא קדמו וגו' ואשר שכר עליך את בלעם וגו' (דברים כג ד-ה)

בפסוק מבואר כי תביעה כפולה ישנה לישראל על מואב, האחת אשר לא קידמום בלחם ובמים בדרך בצאתם ממצרים, והשנית אשר שכר את בלעם כן בעור לקללם. והקשה המגיד מדובנא, וכי מרוצחים דורשים דרך ארץ, והאיך באחת אנו תובעים אותם גם על היותם מחטיאים את ישראל בדבר אשר גרם למגפה גדולה בעם, וגם תובעים מהם על העדר דרך ארץ באי הקדמתם את ישראל בלחם ובמים. וביאר הענין שהכל תביעה אחת היא על דבר אשר לא קידמו אתכם בלחם ובמים, וכי תאמרו לא היה בידנו ממוון די הצורך להקדים מליוני איש בלחם ובמים אם כן מאין שאבתם ממוון כה רב למען שכור את בלעם לקלל את ישראל להחטיאים ולהורגם.

מה ההוכחה מתוכחת אתונו של בלעם

הקשה ר' יוסף מסלנט בספרו באר יוסף שבדרך זה יבואר רק על תוכחתו של יוסף לאחיו אבל לא מבואר המשך המדרש שאמר בלעם חכם של הגויים לא יכול לעמוד בתוכחתה של אתונו שאמרה לו ההסכן הסכנתי לעשות לך כה ומה שייך בזה התוכחה לפי מה שהוא

היות והוא רשע אין לו זכות להשתמש בה

מבאר ר' יוסף מסלנט אבל באמת גם בתוכחת האתון לבלעם היתה בזה תוכחה לפי מה שהוא דלכאורה יש לדעת מה חטא בלעם בהכותו את אתונו שהוכיחתו על זה וכן המלאך אמר לו על מה הכית את אתונך ומהי הטענה עליו בזה הלא כל בעלי החיים נתונים תחת יד האדם להשתמש בהם כרצונו ולרדות ולמשול בהם וע"ז אמר הקב"ה בתחלת הבריאה נעשה אדם וגו' וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה וגו' א"כ הורשה האדם להכותם ולרדותם לצורך תשמישו א"כ הרי בעצם ההכאה אין בזה חטא ועול אולם אם אמנם שיש להאדם לשלוט ולרדות בבהמה אבל כל זה הוא דוקא כשהאדם הוא כמעלת אדם המובדל מן הבהמה בנפשו ורוחו העולה למעלה אבל אם האדם משפיל את נפשו לחיות חיי בהמה ממש עד לדיוטא התחתונה להתדבק בה כמעשה אישות כמו שדרשו חז"ל (סנהדרין ק"ה) שהוא מלשון (מ"א א) ותהי לו סוכנת יעו"ש א"כ אדם כזה שעושה מעשה בהמה אין לו שום יתרון על הבהמה לרדות בה ולהכותה וזו היתה תוכחתו של האתון לבלעם באמרה ההסכן הסכנתי לעשות לך כה היינו שלפי מצבו הוא לפי מה שהוא מתנהג עמה אין לו רשות לרדותה ולהכותה אף שלשאר בני אדם לא נחשב זה לחטא ועולה אבל לא כן לגבי בלעם ולכן לא היה יכול לעמוד בתוכחתה וזו היא המוונה בכאן שאמרו במדרש לכשיבוא הקב"ה ויוכיח את כל אחד ואחד לפי מה שהוא היינו לפי מעשיו והתנהגותו בזמן אחר ובמקום אחר.

ביאור רבינו החיד"א מרוב הבושה האדם לא יתריך את כל מה שחשב תמיד לתריך

ועוד נראה לכאור ונקדים בדברי רבינו החיד"א בספרו לב דוד (פרק כו) שהקשה מה החידוש הרי זה פשוט כאמרם לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון אלא הביאור שמלבד הדין עצמו שהוא נורא ואיום 'זכור ויבהלוך רעיון מדי זכרך חרדת רבן יוחנן בן זכאי זכרונו לברכה' (לשון הרא"ש באורחות חיים אות לב) וגודל חרדתו מבואר בגמ' (ברכות כה:) 'וכשחלה רבן יוחנן בן זכאי ננסו תלמידיו לבקרו כיון שראה אותם התחיל לבכות אמרו לו תלמידיו נר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק מפני מה אתה בוכה אמר להם אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי שהיום כאן ומחר בקבר שאם כועס עלי אין כעסו כעס עולם ואם אוסרני אין איסורו עולם ואם ממתני אין מיתתו מיתת עולם ואני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון אעפ"כ הייתי בוכה ועכשיו שמוליכים אותי לפני ממו"ה הקב"ה שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים שאם כועס עלי כעסו כעס עולם ואם אוסרני איסורו עולם ואם ממתני אין מיתתו מיתת עולם ואיני יכול לפייסו בדברים ולא לשחדו בממון ולא עוד אלא שיש לפני שני דרכים אחת של גן עדן ואחת של גהנום ואיני יודע באיזו מוליכים אותי ולא אבכה'

מרוב הבושה לא יתריך את התירוצים שלו

אלא יש לפחוד גם מעצם התוכחה והוכיח מבלעם שיכל לדחותה לפי חכמתו וגאונותו אבל מפני הבושה שתק. וכמו שכאשר רוצים לחקור אדם מבלבלים אותו וחוקרים אותו באמצע הלילה כדי שיתבלבל, כך בלעם מרוב התדהמה שהאתון דיברה לא יתריך, כך האדם לא יטעה את עצמו שיש לו תשובות להשיב שבים הדין מרוב הבושה הוא לא יטען כלום.

ולפי"ז יבין שבלעם יכל לתריך ולומר מה עשיתי כשה"כ אמרתי את האמת על עמ"י שיש להם חטאים שהרי כוחו של בלעם הוא לראות את הדברים הרעים ולקטרג לפני ה' בזמן שהוא כועס וע"כ ה' מעניש את אותו אדם ויאמר בלעם וכי זה לא אמת וצריך לדון את האדם על כל מעשיו ולא לפי הרוב כמו שכך ההלכה ועל זה הוכיחה אותו האתון שאמרה לו לא הכית אותי וכי תמיד עשית לך כל הוודה לה שצריך לראות לפי הכלל ולא לפי הזמן של הירידה, המשך בעמוד הבא

הוכיחה לו לפי מעשיו שרואה רק את הרע

ועוד יש לפרש שאם יבוא להצטדק כדי להקל מחומר עונו ולומר שכיון שמע בברור שרצון ה' שלא ילך לכן עשה כפי דעתו, שאינינו מבין רק אם אומרים לו. וזה הוכיחה לו האתון שהוא שקרן שמפרש הגר"א באדרת אליהו (מהדו"ת כב ל) שהאתון טענה לו שתמיד הוא הולך לקראת נחשים שפתו נפלה אומר לא טוב ללכת בדרך פלוני וכיו"ב ואילו עתה נרמזת ג' פעמים באתון שלא רגילה לעשות לך כן ואינך מבין

האדם צריך לבדוק אילו חבירו היה עושה כך מה היה חושב עליו

אלא אומרים רבותינו שבלי המשל לא היה דוד להבין את עומק חטאו שהיה דק מן הדק ורק ע"י המשל הבין את עומק חטאתו וכתב בספר לעבדך באמת (עה"ת עמ' קסג) דוד המלך וגול כבשת הרש יסוד זה מאיר עניין עמום בספר שמואל.

הנה לאחר מעשה דוד עם בת שבע, שלח נתן הנביא לקרוא לדוד המלך (שמואל ב פרק-יב) 'שני אנשים היו בעיר אחת אחד עשיר ואחד ראש. לעשיר היה צאן ובקר הרבה מאד. ולרש אין כל כי אם כבשה אחת קטנה אשר קנה... מפתו תאכל ומכסו תשתה ובחיקו תשכב ותהי לו כבת. ויבא הלך לאיש העשיר ויחמל לקחת מצאנו ומבקר... ויקח את כבשת האיש הראש ויעשה לאיש הבא אליו.'

'זיחר אף דוד באיש מאד ויאמר אל נתן חי ה' כי בן מות האיש העשה זאת'

'ואת הכבשה ישלם ארבעתים עקב אשר עשה את הדבר הזה ועל אשר לא חמל.'

'ויאמר נתן אל דוד אתה האיש כה אמר ה' אלוקי ישראל אנכי משחתיך למלך על ישראל... מדוע בזית את דבר ה' לעשות הרע בעינו את אוריה החיתי הכית בחרב ואת אשתו לקחת לך לאשה... לא שוועתה לא תסור חרב מביתך עד עולם...'

ותמוה, לשם מה הוזקק נתן הנביא להציג בפני דוד את המעשה בכבשת עול הרש קודם שמסר לו את דבר ה' על העונש שנגזר עליו בגלל המעשה עם אוריה ובת שבע

ולפי המתבאר מדברי 'בית הלוי' יש לומר, שנתן הנביא ביקש להוכיח את דוד 'לפי מה שהוא', וזאת על ידי שדוד עצמו אמר את דעתו על גזול כבשת הרש, 'שבן מות האיש', ואמר לו נתן שמעשה בת שבע דומה למעשה גזלת כבשת הרש שאתה עצמך אמרת שבן מות האיש, ואם כן אפשר להוכיח מדברי עצמך כמה גדול חטא בת שבע. עכ"ד.

וכמו שכתב המ"ב בשער הציון (קנו סק"ג) וכדי שלא ירמה אותו היצר, [- מה הוא ההכרח האמיתי שהוא נזקק לעבור לו לפרנסתו] 'יתבונן אלו הוא היה מתחייב לזון את חברו ולהלבישו לפי ערכו מה היה אומר אז איזה דבר הוא הכרח'

למה דווקא יהודה הוא זה שנשלח ליסד ישיבה בארץ גושן

ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף להורת לפניו גשנה ויבאו ארצה גשן. (פמ"ז, כח)

ופירש"י לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה. וצ"ב למה דווקא יהודה הוא זה שנשלח ליסד ישיבה בארץ גושן, והרי לכאורה היה ראוי לשלוח את לוי או את יששכר שהם עמודי התורה?

יהודה היתה לו אחריות

ועוד מפני שיהודה היתה לו אחריות ויכל להודות שטעה גם ששילם על זה מחיר כבד כך גם למחורת הוא יסגור את הישיבה אם יראה שפרעה מתערב בתכנים וכיו"ב וכמו שמסופר על הנצי"ב שסגר את ישיבת ולאז"ן (עולם התורה ב להרב יחיאל מיכל שטרן עמ' מג)

סיפור סגירת ישיבת ולאז"ן

בחורף של שנת תרנ"ב גזרה מלכות רוסיה שיש לקבוע בישיבת וולאז"ן שעתיים לימודי חול בכל יום, לגזירה זו נתלווה איום שאם תסרב הנהלת הישיבה למלא פקודה זו תיסגר הישיבה, ראש הישיבה הגאון הנצי"ב זצ"ל לא רצה לקבל על עצמו את האחריות להחלטה גורלית זו, לפיכך כינס את גדולי הדור לאסיפה מיוחדת כדי לדון בדבר.

רוב המשתתפים צידדו לבחור את הרע במיעוטו, ולהנהיג לימודי חול ולמנוע את סגירת הישיבה, אבל לא כן היתה דעת הגאון רבי יוסף דב הלוי סאלאוויצקי זצ"ל, כשדמעות זולגות מעיניו קם והודיע ברבים את החלטתו ע"פ דעת תורה, כי אמנם מחויבים להחזיק אנו במעוז התורה להעמיד תלמידים ולמסור את התורה לדורות הבאים, אבל אך ורק על פי הדרך שהתנו לו אבותינו מאורי הדורות, עתה משגזרו עלינו דרכים ואופנים חדשים, אין האחריות מוטלת עלינו, לפיכך יבוא התורה ויעשה את שלו, ואנו את נפשנו הצלנו, וכך הוחלט על סגירת הישיבה בשנת תרנ"ב.

כאשר החפץ חיים היה מספר את סיפור המעשה: היה מוסיף לזה מוסר השכל, שאפשר ללמוד ממה שאירע כתוצאה מסגירת הישיבה, וכך אמר, בוא וראה עד היכן הגיעה דעת תורה של גאוני הדור שעבר, אילו הסכימו אז להנהיג לימודי חול בישיבת וולאז"ן, היתה ח"ו התורה משתכחת, כי הלא כך דרכו של יצה"ר פותח בשתי שעות ביום בלימודי חול, עד אשר משאיר לבסוף רק שתי שעות ביום ללימודי קודש, אבל כיון שהחליטו לעמוד כעמוד ברזל, ולא להתפשר כלל, אז מצאה לה התורה נתיבים ושבילים במקומות אחרים, נפתחו ישיבות בכמה מערי ליטא ופולין בלא לימודי חול, וישיבות אלו לבסוף מבצרי התורה בדורנו, כי כך דרך המעיין אם אתה סותמו מכאן הוא פורץ לו דרך במקום אחר, ומימיו מפכים דרך שם.

הגר"ח ברלין זצ"ל בנו של הנצי"ב זצ"ל העלה על הכתב דברים נוראים בענין זה, [בזכרון דברים ערב הסתלקתו מן העולם ומסרו להגר"ח אריה לוי זצ"ל], לזכרון מה שהזהירני וציווה עלי מר אבא הגאון זצלה"ה הכ"מ קודם פטירתו, ע"ד שמסר נפשו על ענין ישיבה דוואלאז"ן, שלא להכניס לתוכה שום לימוד חול, ולסיבה זו נסגרה הישיבה, ומזה נחלה בחליו אשר לא עמד ממנה, וצוה לי באזהרה, שלא להסכים לענין בשום אופן בלא שום הוראת היתר בעולם, ואמר שהקב"ה רמוז כל זה בתורה, שאמר להבדיל בין הקודש ובין החול' היינו שכל עניני חול המתערבים בקודש בלי הבדל, לא די שאין עניני חול מקבלים קדושה, אלא אף זו שעניני לימודי קודש מתקלקלים מהם, על כן לא ירע לך בני מה שהענין הזה גרם לי לצאת מן העולם ולהסגיר את הישיבה, כי כדאי הוא הענין הגדול הזה למסור נפשו עליו. כל זה דיבר אלי ביום ג' כ"ו מנחם אב תרנ"ג בוורשא". עכ"ל.

[לצפייה והורדה בעלוני קודמים של "למעשה" \(מכון למעשה\) מתוך אתר "בינינו" - לחץ כאן](#)
[לצפייה והורדה בעלוני קודמים של "למעשה" \(מכון למעשה\) מתוך אתר תורת יוסף לחץ כאן](#)
[לצפייה והורדה בעלוני קודמים של "למעשה" \(מכון למעשה\) מתוך אתר של דרשו לחץ כאן](#)